

Šanghaj a záchrana židů z Ostravska za druhé světové války

Mečislav Borák

Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, sv. 23. Ostrava, Tilia 2007, s. 98- 135. ISBN 978-80-86904-27-6.

Daleká cesta židů z Ostravska až do exotické Číny za záchranou před nacistickou hrozbou je dnes už málem zapomenutou epizodou z dějin druhé světové války. Historická kartotéka Židovské obce v Ostravě zná jen jeden takový případ,¹ ani regionální odborná literatura Šanghaj jako cíl emigrace ostravských židů nepřipomíná.² Většina prací o dějinách holokaustu sice úlohu Šanghaje při záchraně mnoha tisíc evropských židů zmiňuje, ale monografie si všímají především německých a rakouských židů, kteří mezi emigranty převažovali.³ Osud protektorátních židů v Šanghaji nedávno celistvě zpracoval Jiří Kuděla,⁴ který k tomu využil československých diplomatických dokumentů.⁵ Prozkoumáním těchto archivních spisů a jejich porovnáním s dalšími zdroji⁶ lze najít zhruba padesát emigrantů, kteří pocházeli z Ostravska; ve skutečnosti jich bylo zřejmě ještě více. Pokusíme se aspoň částečně oživit jejich podivuhodný válečný příběh: rozhodli se v nouzi k útěku před perzekucí až na druhý konec světa a neměli tušení, že je dostihne i tam, byť v poněkud mírnější podobě. Vyhnuli se sice ghettu v Terezíně, které pro židy přichystali nacisté, ale stejně většinou neunikli ghettu v Šanghaji, jež tam pro ně zřídili japonští okupanti. Na rozdíl od svých příbuzných v Evropě však válku přežili.

---

¹ Jde o Egona Franka, který se po válce vrátil do Ostravy. Za zprávu děkuji paní Libuši Salamonovičové.

² Např. zásadní studie PRZYBYLOVÁ, Blažena. *Emigrace ostravského židovského obyvatelstva ve 30. a 40. letech 20. století*. In: Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity, 1995, 153, *Historie*, č. 3, s. 61-71.

³ Např. GRUENBERGER, Felix. *The Jewish Refugees in Shanghai*. *Jewish Social Studies*, October 1950, s. 329-348; KRANZLER, David. *Japanese, Nazis & Jews. The Jewish Refugee Community of Shanghai, 1938-1945*. New York 1976; ROSS, James R. *Escape to Shanghai. A Jewish Community in China*. New York 1994; *The Jews in Shanghai*. Shanghai 1995; *Leben im Wartesaal. Exil in Shanghai 1938-1947*. Berlin 1997.

⁴ KUDĚLA, Jiří. *Českoslovenští židé v Šanghaji za druhé světové války*. *Časopis Slezského zemského muzea, série B*, 53, 20004, s. 247-278.

⁵ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (dále AMZV), fond Zastupitelský úřad Čína 1945-1952 (dále ZÚ Čína).

⁶ Např. s kartotékou tzv. Stopfordovy nadace, viz Národní archiv České republiky (dále NA), fond Ministerstvo práce a sociální péče – Repatriace (dále MPSP), i. č. 960.

České stopy v Číně

Myšlenka přesídlit do Číny musela tenkrát Středoevropanům připadat ještě bláznivější než odchod do Střední či Jižní Ameriky, a jen bezvýchodnost domácí situace uspíšila jejich rozhodnutí. Kontakty s Čínou byly jen sporadické, staré české stopy už dávno odvál čas. A stačí připomenout, že jedním z prvních Evropanů pobývajících u čínského dvora v Pekingu byl v letech 1325-1328 „český Marco Polo“, františkán Oldřich Čech z Portu Naonis, Odoricus Boemus, syn českého bojovníka z posádky krále Přemysla Otakara II. v Pordenone poblíž Benátek.⁷ V roce 1618 působil v Číně jako astronom český jezuitský misionář Václav Pantaleon Kirwitzer, podobně jako o sto let později jiný jezuita – Karel Slavíček z Jimramova, někdejší profesor hebrejštiny a matematiky na univerzitě v Olomouci, který se v Pekingu stal též dvorním matematikem a hudebníkem a jako vážený občan zde působil až do své smrti v roce 1735.⁸

Rakousko-Uhersko se začalo o Čínu zajímat teprve v polovině 19. století, kdy vyslalo do Šanghaje fregatu Novaru a uspořádalo tam výstavu zboží vyráběného v monarchii. V roce 1868 byl v Šanghaji zřízen rakouskouherský konzulát a obchodní smlouva otevřela cestu do Číny podnikatelům.⁹ Za tzv. povstání boxerů¹⁰ se Rakousko-Uhersko přidalo k trestné expedici a vyslalo v roce 1900 do Číny čtyři plavidla, v jejichž posádkách bojovalo též asi dvacet českých námořníků. Získalo pak za to koncesi (pronajaté území) v Tiencinu. Až do první světové války zajížděly do Číny rakouskouherské válečné lodě, na nichž jako vojáci sloužili mnozí Češi, jak o tom svědčí třeba kdysi velmi populární vzpomínková knížka „Boxeři v Šanghaji“.¹¹

Ještě před vznikem československého státu jednala Česká národní rada s čínskou vládou o průjezdu našich legií přes Mandžusko po tzv. Východočínské železnici a v souvislosti s tím zřídil M. R. Štefánik v Charbinu první československý konzulát na čínském území. Až do roku 1930 však Československo otálelo s uzavřením smlouvy s Čínou, což poškozovalo exportní možnosti československého průmyslu. Udržely se někdejší kontakty plzeňské Škodovky, brněnská Zbrojovka dodávala pěchotní zbraně Čankajškovi, ale další firmy se do Číny odvážily až po podpisu smlouvy. V Šanghaji bylo

⁷ Viz cestopis *Bratr Oldřich, Čech z Furlánska. Popis východních krajů světa*. Praha 1961.

⁸ KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé*. I. díl. Praha 1961, s. 31-44, 267-278.

⁹ BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. I. díl. Praha 2001, s. 13.

¹⁰ Podle slova „pěst“ v názvu čínské organizace usilující o vyhnání cizinců a odmítající evropský životní styl.

¹¹ ŠKÁBA, Jaroslav. *Boxeři v Šanghaji*. 3. vyd. Praha 2005; MAREK, Jindřich. *Ještě jednou do Šanghaje*. Tamtéž, s. 115-142.

zřízeno československé vyslanectví a v Číně začaly působit četné filiálky Baťových závodů, Vítkovice, Ústecká chemička, Omnipol, prodejna hudebních nástrojů Aloise Suchochleba, tělovýchovná škola Emila Štembery aj. Český bankéř Emanuel Kann se stal poradcem předních bank i čínské vlády, sochař B. Kočí zhotovil katafalk pro Sunjatsenovo mauzoleum v Nankingu. V mezinárodních hotelích v Šanghaji byli četní čeští číšníci, restauratéři a hudebníci. Čeští krajané žili většinou v izolovaných koncesích, a až na výjimky se nesžívali s čínským prostředím.¹²

Šanghaj v novodobých dějinách Číny

Říše středu, země s nejdelší kontinuitou civilizace na světě, sjednocená už v roce 221 před naším letopočtem dynastií Čchin (podle níž si ji pojmenoval Západ), byla po staletí pod nadvládou Mongolů a Mandžůů, k nimž od 19. století přibyla ještě expanze evropských mocností. V roce 1912 byla vyhlášena Čínská republika, ale zemi rozdělenou soupeřením jihu a severu se pokusil sjednotit až v Čankajšek v roce 1928. Kromě této oficiální kuomintangské vlády v Nankingu existovala ještě opoziční vláda kantonská a po japonské invazi na sever Číny v roce 1931 též loutková vláda státu Mandžukuo. V jižní Číně sílily revoluční základny komunistů, jež se v roce 1934 vydali na Dlouhý pochod na sever, kde byla v prosinci 1936 uzavřena dohoda s Čankajškem o jednotné protijaponské frontě.

Šanghaj byla před válkou největším a nejkosmopolitnějším městem v Číně. Kromě tradičního čínského města a rozsáhlých chudinských čtvrtí tu byly koncese velmocí, které jim Čína musela pronajmout už po prohraných opiových válkách v 19. století. Takových území a přístavů otevřených volnému obchodu vzniklo na pobřeží a na dolním toku Dlouhé řeky (Chang Jiang, kdysi známé jako Jang-c'-ťiang), splavné pro námořní lodě až k Wuhanu, několik, ale Šanghaj byla z nich nejbohatší. Na cizince, kteří se tu usadili, se nevztahovaly čínské zákony a zboží dovážené z tzv. smluvních států podléhalo jen nízkým clům. Tento majetek západní velmoci bránily svými křižníky, např. v roce 1927 Britové ostřelovali Nanking a dokonce pohrozili Číně novou intervencí. Šanghaj tehdy dobyl Čankajšek krátce poté, co zde s pomocí podsvětí, tzv. Zeleného gangu, vyvolal krvavý převrat, v němž byli zlikvidováni jeho komunističtí konkurenti v zápase o moc.

---

¹² BAKEŠOVÁ, I. *Čína ...*, c. d., s. 25-28, 39-41, 48-50, 54-57.

Další významnou změnu v životě Šanghaje způsobili Japonci. Už v roce 1932 se na město pokusili zaútočit, ale kuomintangská armáda je odrazila. K urovnání krize přispěly i velmoci, jež se obávaly o osud svých koncesí. O pět let později se situace znovu vyhrotila, když Čankajškova vláda odmítla vyhovět japonské žádosti o úpravu hranic demilitarizované zóny poblíž Dlouhé zdi. Záminkou sporu se stala provokace u mostu Marca Pola na předměstí Pekingu zinscenovaná Japonci v červenci 1937. Následovalo vojenské tažení Japonců do střední Číny, již v prosinci bylo dobyto tehdejší hlavní město Nanking. Krutosti, které se přitom odehrály, dodnes kalí čínsko-japonské vztahy. Čínská armáda se stáhla na západ a sídlem vlády později uznané Spojenci se stal Čunking, Japonci zase vytvořili loutkové čínské vlády v Nankingu a v Pekingu. Československé vyslanectví v Šanghaji fungovalo až do března 1939, nové vzniklo v roce 1941 už v Čunkingu.¹³

Šanghaj se dostala do japonských rukou koncem října 1937 a spadala pod správu loutkové vlády v Nankingu. Japonci obsadili jen čínské čtvrti, na koncese velmocí si prozatím netroufli. Šlo o koncesi francouzskou a mezinárodní Settlement (Osada), který vznikl již dříve spojením koncese britské a americké. Součástí Settlementu původně byla i čtvrť Hongkew (dnes Hongkou), obsazená Japonci. V Šanghaji tak žilo odděleně od čínských obyvatel na 50 tisíc Evropanů, kteří využívali svého privilegovaného postavení daného koncesemi, včetně možností volnějšiho obchodu s výrobky svých zemí na obrovském čínském trhu. V pestrém mezinárodním společenství nechyběla ani židovská komunita, kterou tu vytvořili sefardští židé z britských kolonií v Asii. Bohaté rodiny Sassoon, Haroon a Kadoorie přispívaly svými styky s finančními kruhy v Evropě a Americe k mimořádnému rozvoji města, což ulehčovalo i podmínky pro přijetí židovských imigrantů. Asi 4 tisíce židů sem utekly z Ruska už po roce 1917 z obav před pogromy, ale mohutné emigrační vlny začaly do Šanghaje směřovat až ve 30. letech z Evropy ohrožené nacismem.¹⁴

Exodus evropských židů

Hned po svém příchodu k moci v Německu začali nacisté brutálně odstraňovat nejen své politické odpůrce, ale zavedením tzv. norimberských zákonů odňali židům občanská práva, aby je postupně zcela vyloučili ze života společnosti, zbavili majetku a později i

¹³ Blíže k novodobým dějinám Číny viz např. BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d.; FAIRBANK, John F. *Dějiny Číny*. Praha 1998.

¹⁴ BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 80; KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 258.

života samotného. Rostoucí projevy antisemitismu způsobily rozsáhlé emigrační vlny, jen do začátku roku 1938 se z Německa vystěhovalo 129 tisíc židů, a do začátku války v září 1939 dalších 157 tisíc židů.¹⁵ Také anexe Rakouska způsobila hromadné odchody ohrožených. České země byly zpočátku spíše cílem uprchlíků, kteří zde čekali na vyřízení formalit k další emigraci. Mnozí zdejší židé si hrozící nebezpečí ani neuvědomovali, protože věřili ve stabilitu československých poměrů a neměli přímou zkušenost s německým antisemitismem. Ještě v srpnu 1940 psaly nacisty povolené protektorátní Židovské listy: *„Jedno období již končí, aniž si to uvědomujeme. A přece úspěch v životě mají jen ti zcela prozíraví, kteří dovedou předvídat a odhadovat budoucí již v době, kdy se zdá, jako by přítomné mělo zůstat na věky. V této situaci jsme my a je na nás všech, abychom se již nyní připravili, ba abychom již nyní byli připraveni, srozumění a odhodláni. Vystěhovalectví je příkazem doby.“*¹⁶

V té době už bylo pro většinu českých židů příliš pozdě. Ale ani ti, kteří se rozhodli odejít včas, to neměli nijak jednoduché. Jen obtížně se zařazovali do vystěhovaleckého proudu z Německa, který probíhal již několik let a vytvořil v emigraci zázemí, jež umožňovalo splnit důležitou podmínku k přijetí vystěhovalců – pozvání od příbuzných. Některé země již výrazně omezily příjem emigrantů nízkými limity, stanovily vysoké vstupní poplatky nebo si vybíraly přistěhovalce podle majetku, věku či potřebných profesí. Konference o možnostech emigrace svolaná v červenci 1938 do francouzského Evianu jen potvrdila, že pro většinu ze 32 zúčastněných zemí byli židé prchající před nacisty spíše nevítanými vetřelci. Možnosti úniku postupně omezoval i vývoj mezinárodní situace směřující k válce.

V pomnichovské republice pomáhala emigrantům britská půjčka 4 milionů liber, z níž mohli prostřednictvím Ústavu pro péči o přestěhovalce obdržet příspěvek na vízové poplatky i na dopravní výlohy. Přispívaly též židovské podpůrné fondy a organizace – např. Hicem, HeHalutz, Palestinský úřad a zvláště americký židovský výbor zvaný „Joint“. Omezené možnosti vstupu do USA, Británie či Palestiny vedly k hledání nových příležitostí v západní a severní Evropě, ale i ve značně vzdálenějších krajinách. Články v tisku zmiňovaly třeba jižní a střední Ameriku (Ekvádor, Bolívii, Brazílii, Argentinu, Chile, Peru, Nikaraguu, Dominikánskou republiku, Kubu, Haiti), Afriku

¹⁵ KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha 1991, s. 36.

¹⁶ *Padající listí*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 30. 8. 1940, č. 35, s. 5.

(Etiopii, Keňu, Rhodesii, Madagaskar), Austrálii i Tichomoří (francouzská Nová Kaledonie).¹⁷

Také židé v Ostravě se pokusili zorganizovat vystěhování do Palestiny, Ekvádoru a Dominikánské republiky,¹⁸ avšak bez větších úspěchů, takže zájemci o emigraci posléze odcházeli do Prahy, aby své odcestování urychlili. Po okupaci zbytku českých zemí zájem o emigraci vzrostl, množily se též ilegální přechody hranic. V Praze vzniklo v červenci 1939 Vystěhovalecké oddělení Ústředny pro židovské vystěhování, úzce propojené s činností gestapa, jež mělo nyní vyřizovat žadatelům o emigraci pasy, víza a styk s konzuláty. Za příslib vystěhování požadovaly úřady převod majetku žadatele na tzv. vystěhovalecký fond, zaplacení vystěhovalecké daně a další platby. Přes všechny tyto obtíže, znásobené vývojem válečných událostí, se podařilo z protektorátu legálně vystěhovat zhruba 26 tisícům židů, přičemž naprostá většina z nich (19 016 osob) odešla už v době od 15. března do konce roku 1939.¹⁹ Podle zprávy policejního ředitelství v Moravské Ostravě se jen během jediného roku od října 1938 do října 1939 snížil počet židovského obyvatelstva o 4765 osob, z čehož asi 2000 osob se legálně vystěhovalo. Statistika bohužel neuvádí, které země se staly jejich cílem.²⁰

Šanghaj – vábný cíl

Pod tímto titulkem se na jaře roku 1940 objevil v Židovských listech seriál článků popisujících lákavé možnosti vystěhování do vzdálené Šanghaje.²¹ V té době se Šanghaj už stávala stále častější destinací vystěhovalců, především proto, že jiné příležitosti rychle mizely. Už v hlášení vystěhovalecké ústředny z ledna 1940 se uvádí, že v prosinci 1939 odjelo do zámoří s dopravní společností Lloyd Triestino 93 židů, přičemž šest z nich zamířilo do Šanghaje, a jistě to nebude první případ takové cesty.²² Záznamy

¹⁷ PRZYBYLOVÁ, B. *Emigrace...*, c. d., s. 64; BORÁK, Mečislav. *Transport do tmy. První deportace evropských židů*. Ostrava 1994, s. 23-26; KREJČOVÁ Helena, BEDNÁŘÍK, Petr. *Emigrace do Československa a z něj po Mnichovské dohodě*. In: *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha 2005, s. 203-205; NA, fond Zahraniční tiskový archiv, k. 526, i. č. 215, soubor výstřižků z amerického a českého tisku z let 1938-1939 o židovské emigraci.

¹⁸ PRZYBYLOVÁ, Blažena. *Naděje San Domingo – nezdařený pokus o emigraci*. In: *Židé a Morava*. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 9. listopadu 2005, IX, Kroměříž 2006, s. 143-160.

¹⁹ KREJČOVÁ, Helena, SVOBODOVÁ, Jana, HYNDRÁKOVÁ, Anna /eds./ *Židé v protektorátu. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1932. Dokumenty*. Praha 1997, s. 291 (statistika zahrnuje vystěhovalce za období od 15. 3. 1939 do 30. 11. 1942).

²⁰ PRZYBYLOVÁ, B. *Emigrace...*, c. d., s. 67.

²¹ *Šanghaj – vábný cíl*. *Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy* 29. 3. 1940, č. 13, s. 11, 5. 4. 1940, č. 14, s. 11, 12. 4. 1940, č. 15, s. 8, 19. 4. 1940, č. 16, s. 11.

²² NA, fond Prezidium Ministerstva vnitra (dále PMV), sign. 42/Z – 33/39, s. 112, Zpráva ústředí pro vystěhovalectví židů, oddělení cestovních pasů Policejního ředitelství v Praze, Dělostřelecká 11, pro

zastupitelského úřadu v Šanghaji totiž naznačují, že první emigranti z Československa se zde objevili už v květnu a červnu 1939, a pak na podzim 1939.²³ V Praze se dokonce dochoval soupis 646 účastníků transportu, který měl odjet 30. dubna 1939 údajně do Číny.²⁴

Za únor 1940 prošlo vystěhovaleckou ústřednou 849 osob a zpráva dodává, že „*cíl cesty židovskými stranami udávaný jest Shanghai, event. Ecuador a Peru. Palestina jako cíl cesty se již nevyskytuje.*“²⁵ Jiné hlášení s odvoláním na statistiku Ministerstva sociální péče uvádí, že v únoru 1940 přepravila lodní společnost Lloyd Triestino do Šanghaje 22 židů.²⁶ Potvrzením nového trendu ve vystěhovalectví je hlášení z dubna 1940: „*Podle zpráv sem došlých spěje podstatná část židovských emigrantů do Šanhaje, kde skutečně židům kynou existenční možnosti a otevírá se pole vrozené židovské podnikavosti. S náboženskou obcí pražskou úzce spolupracují dvě velké židovské pomocné organizace Hicem v Šanhaji a Hijas v New Yorku, které se zvláště intenzivně starají o vystěhovance z Protektorátu.*“²⁷ A také statistika vystěhovalců za první čtyři měsíce roku 1940 dokládá, že Šanghaj už jednoznačně převážila nad směřováním do Ameriky či Palestiny. Z celkem 3131 vystěhovalců jela naprostá většina do Šanghaje (1362 osoby), až daleko za ní byly Peru a Ekvádor. Byla to zřejmě nejsilnější skupina československých emigrantů do Šanghaje. Ze statistiky bohužel nelze zjistit, kolik jich bylo, víme jen, že v celkovém počtu všech 3131 emigrantů tvořili naprostou většinu právě židé z území protektorátu (1201 osoba) a ze Sudet (532 osoby). Musíme však vzít v úvahu, že do Šanghaje obvykle směřovali především rakouští a němečtí židé.²⁸

---

presidium Ministerstva vnitra (dále Zpráva) z 18. 1. 1940.

²³ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 260.

²⁴ NA, MSMP, k. 161. Soupis tvoří 38 svázaných listů s označením *I. Transport China, 646 Personen abgegangen am 30. IV. 1939*. Obsahuje celkem 920 pořadových čísel se jmény účastníků transportu a dalšími údaji – adresa současného bydliště, datum a místo narození, číslo a datum vydání pasu a kdo ho vydal (mnozí mají uvedeno vystavení pasu až v době od 15. do 31. 3. 1939 na policii v Praze), povolání, státní příslušnost, cíl vystěhování (všichni mají uvedeno „China“), důvod vystěhování (všichni mají uvedeno „Emigr.“), datum přistěhování do ČSR, zda byl dotyčný vypovězen (všichni mají uvedeno „Nein“), policejní či okresní úřad, pod nějž dotyčný přísluší, a poznámka (zde je uvedena částka, kterou bylo nutno zaplatit předem, obvykle ve výši 4110 korun na osobu). Celkem 262 jmen je přeškrtnuto, takže zůstalo jen 658 osob, které podle přiloženého součtu zaplatily na výjezdních poplatcích celkem 2 miliony 665 tisíc 560 korun. Je pravděpodobné, že transport do Číny vůbec nedorazil, neboť žádný z jeho účastníků nefiguruje v evidenci zastupitelského úřadu v Šanghaji a hromadný odchod do Číny v té době (od 15. 3. do 27. 7. 1939) nepotvrzují ani publikované protektorátní statistiky, viz ROTHKIRCHEN, Livia. *The Jews of Bohemia and Moravia 1938-1945*. In: *The Jews of Czechoslovakia. Historical Studies and Surveys*. Vol. III. Philadelphia – New York 1984, s. 53.

²⁵ NA, PMV, sign. 42/Z – 33/39, s.103, Zpráva z 1. 3. 1940.

²⁶ Tamtéž, s. 102, Zpráva z 19. 3. 1940.

²⁷ Tamtéž, s. 35, Zpráva ze 4. 4. 1940.

Pokud vystěhovalec dokázal překonat překážky protektorátních a nacistických úřadů, mohl se dostat do Šanghaje už poměrně snadno. V porovnání s jinými zeměmi nepotřeboval vízum, povolení k pobytu či k práci ani žádné záruky. Zprvu postačil pas, jízdenky a tranzitní víza. Před příchodem Japonců bylo prý jednoduché získat místo na univerzitách a v různých institucích, nebo se přistěhovat s celou firmou či ordinací. Později se příchozí musel vykázat částkou 400 dolarů, nebo ji musel předem poukázat do šanghajske banky, což bylo podkladem k získání permitu (povolení) po vstup do města. Povolení vydávala městská rada francouzské koncese nebo Settlementu. Požadovaný obnos mohla nahradit pracovní smlouva, pokud byla vystavena firmou sídlící v japonské části města a ověřena japonským generálním konzulátem v Šanghaji. Bez svolení japonských úřadů nebylo možno se usídlit v jiných částech města, přestože např. ve čtvrti Hongkew (dnes Hongkou), která kdysi byla okrajovou částí mezinárodního Settlementu, žilo už několik tisíc přistěhovalců a další přibývali.²⁹

Až do vstupu Itálie do války (10. června 1940) bylo nejsnazší vydat se do Šanghaje po moři. Vedla sem řada lodních spojů z Německa (Gdaňsk, Brémy, Hamburk), Británie (Londýn, Liverpool), Nizozemí (Rotterdam), Francie (Marseille), Itálie (Janov, Neapol, Benátky, Terst) a odjinud. Cesta přes Suez trvala asi čtyři týdny, kolem Mysu Dobré naděje až deset týdnů. Pak byla vodní cesta zablokována, do počátku roku 1942 projelo do Šanghaje jen několik linek z Portugalska a Marseille.³⁰ Proto se těžiště přepravy přesunulo na souš, na cestu železnicí přes Sovětský svaz až do Číny. Z Prahy se jelo obvykle do Berlína a odtud přes Varšavu do Moskvy, kde se naskývaly dvě možnosti cesty přes Sibiř k moři: Amurskou (Východočínskou) drahou přes Japonskem zabrané Mandžusko (Mandžukuo) a Charbin do přístavu Dairen (dnes Dalian), nebo sovětským expresem přes Chabarovsk do Vladivostoku. Cesta po souši prý trvala asi 16 dní a měla

---

²⁸ Tamtéž, s. 38-39, Přehled vystěhovalců od 1. 1. 1940 do 25. 4. 1940. Z celkem 3131 židovských vystěhovalců, kteří prošli ústřednou, pocházelo 1201 z území protektorátu, 532 ze Sudet, 366 z Ostmarky (Rakouska), 191 z Altreichu (Německa), 232 z Podkarpatské Rusi, 271 ze Slovenska a 155 z Polska. Podle cíle cesty směřovalo 416 osob do Evropy (231 na Slovensko, 40 do Jugoslávie, 39 do Maďarska, 19 do Bulharska atd., až k jednotlivcům směřujícím do Portugalska, Španělska a Turecka), 1269 osob do Ameriky (711 do Peru, 288 do Ekvádoru, 108 do USA, 30 do Bolívie, 23 do Brazílie, 24 do San Dominga, 19 do Argentiny, 16 do Uruguaye, 12 do Mexika), 1395 do Asie (1362 do Šanghaje, 28 jinam do Číny, 3 do Siamu, po jednom do Afghánistánu a Britské Indie) a 51 jinam (43 do Palestiny, 8 na Haiti).

²⁹ *Platnost povolení k přistání pro Šanhaj*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 12. 4. 1940, č. 15, s. 7; *Poukazování poplatku za přistání do Šanhaje*. Tamtéž 26. 7. 1940, č. 30, s. 11.

³⁰ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 248; VÁMOS, Peter. „Home Afar“. *The Life of Central European Jewish Refugees in Shanghai During World War II*. Pacific Rim Report [University of San Francisco], November 2001, Nr. 23, s. 4.

být levnější než cesta po moři.³¹ Z Dairenu se dalo dojet do Šanghaje lodí už přímo nebo přes japonskou Jokohamu či Kobe, a z Vladivostoku přes japonskou Tsurugu (na ostrově Honšú severně od Kjóta), kam třikrát měsíčně jezdily lodě i v zimě, protože přístav ve Vladivostoku nezamrzal. V létě 1940 bylo údajně obnoveno i přímé lodní spojení Vladivostoku se Šanghají, zastavené po japonské invazi v roce 1937.³² Přes Sovětský svaz cestovali i mnozí emigranti směřující do Ameriky, než se na podzim 1940 objevila též možnost cesty na západ přes Berlín a přístav v Lisabonu.³³ Podle zprávy vystěhovalecké ústředny v Praze prošlo jejím úřadem v červenci 1940 celkem 1258 osob, které jako cíl cesty uváděly Šanghaj,³⁴ a podobně tomu bylo až do jara 1941. Šanghaj jako svůj cíl uvedlo též 530 cestujících jednoho z posledních hromadných transportů, který byl vypraven 2. září 1940 z dnešního Masarykova nádraží v Praze, doplněn v Brně na 800 osob a přes Vídeň směřoval údajně do zámoří.³⁵ Od léta 1941 po německém útoku na Sovětský svaz se možnost cesty po souši uzavřela a mnoha již zaplacených povolení ke vstupu do Šanghaje tak nebylo možno využít.³⁶

Dosavadní literatura obvykle uvádí, že v Šanghaji nalezlo útočiště přes dvacet tisíc, možná až třicet tisíc evropských emigrantů, převážně židů.³⁷ Některé z nich zachránily na poslední chvíli diplomatické akce, např. aktivita holandské exilové vlády a japonského konzula v litevském Kovně Chiuneho Sagihary umožnila v roce 1940 odjezd do Šanghaje několika stovkám polských a ruských židů; byla mezi nimi byla i celá ješiva, židovská škola pro rabíny s učiteli i žáky, jediná v Evropě, jež přežila holocaust.³⁸ Čínský

³¹ *Šanhaj – cílem i mostem*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 10. 1. 1941, č. 2, s. 5. Jízda z Prahy do Šanghaje přes Moskvu údajně stála 264 dolarů, což bylo o 26 dolarů levnější než cesta po moři; *Zavazadla a cesta po souši*. Tamtéž 26. 7. 1940, č. 30, s. 11. Vlákem z Německa do Moskvy bylo možné přepravit pouze kufry (nikoliv bedny), sibiřský expres povoloval nejvyšší váhu zavazadla 35 kg na osobu. Přepravu bylo nutno zaplatit ještě před odjezdem v korunách.

³² *Cestou do Yokohamy*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 30. 8. 1940, č. 35, s. 5; *Cesta na východ i na západ*. Tamtéž 31. 1. 1941, č. 5, s. 7.

³³ *Jízda drahou Praha – Berlín – Lisabon*. Tamtéž 15. 11 1940, č. 46. s. 5.

³⁴ NA, PMV, sign. 42/Z – 33/39, s.63, Zpráva z 1. 8. 1940.

³⁵ Tamtéž. s. 68, Zpráva z 1. 10. 1940; KÁRNÝ, M. „Konečné...“, c. d. s. 38.

³⁶ KÁRNÝ, M. „Konečné...“, c. d. s. 38. Od 30. 6. 1941 do 31. 11. 1942 se z protektorátu vystěhovalo již jen 437 židů, což jsou méně než 2 % z celkového počtu vystěhovaných; *Nevyužitá povolení k přistěhování do Šanghaje*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 26. 9. 1941, č. 39, s. 2.

³⁷ HILBERG, Raul. *Die Vernichtung der europäischen Juden*. Band 3. Berlin 1999, s. 1187. S odvoláním na výzkum Davida Kranzlera uvádí 14 tisíc zachráněných židů z Říše a protektorátu a více než tisíc židů polských; VÁMOS, P. „Home Afar“..., c. d., s. 4. Uvádí 20 tisíc uprchlíků příšlých do Šanghaje od konce roku 1938 do zimy 1941; KREJČOVÁ, H., BEDNAŘÍK, P. *Emigrace...*, c. d. s. 206. Uvádějí asi 25 tisíc emigrantů; KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 249. Uvádí více než 30 tisíc uprchlíků, většinou židů, z toho přes dvě třetiny z Německa a Rakouska, přes tisíc z Polska a stovky z Maďarska, Itálie, Švýcarska, Rumunska a Československa; *Forever Nostalgia. The Jews in Shanghai*. Shanghai b.r.v., nestr. Uvádí, že v letech 1937-1939 přišlo do Šanghaje asi 30 tisíc evropských židů.

³⁸ *Polish jewish refugees in the Shanghai ghetto, 1941-1945. Holocaust Encyklopedia*. Viz www.ushmm.org

konzul ve Vídni Dr. Feng Shan Ho vydával mimo stanovený úřední postup zjednodušená víza do Šanghaje a zachránil tak asi tři tisíce rakouských židů, bývá proto označován jako „čínský Schindler“.³⁹ Jeho pomoci patrně využili i někteří židé původem z českých zemí, kteří v té době žili v Rakousku.

Československá obec v Šanghaji, čítající před válkou jen něco přes sto krajanů, vzrostla po příchodu emigrantů na tři až čtyři stovky osob, přičemž asi tři čtvrtiny z nich tvořili židé.⁴⁰ Je pravděpodobné, že ve skutečnosti bylo emigrantů z Československa více, neboť někteří z nich se československým úřadům neohlásili, tak jako část uprchlíků původem ze Sudet a z jiných území odtržených od českých zemí, nebo pokračovali přes Šanghaj dál v cestě do světa. Naopak zase jiní z těch početných vystěhovalců, co v Praze nahlásili Šanghaj jako cíl své emigrace, zamířili nakonec jinam. Situaci emigrantů navíc komplikoval fakt, že československý velvyslanec Jan Šeba předal v březnu 1939 svůj šanghajský úřad zástupcům Německé říše. Po celou válku pak úřad nahrazoval krajanův Československý kroužek, který byl v kontaktu s exilovou vládou v Londýně.⁴¹

Existenční problémy nově příchozích emigrantů pomáhal řešit Výbor na pomoc židovským uprchlíkům z Evropy, založený významným šanghajským obchodníkem Victorem Sassoonem. Nalezení vhodného bydlení, stravování a zaměstnání se sice zpočátku neobešlo bez přispění podpůrných organizací, ale v poměrně krátkém čase získala většina emigrantů místa v obchodních firmách a výrobních podnicích, pořídila si různé obchody, řemeslnické dílny, ordinace, restaurace či advokátní kanceláře a úspěšně se vřadila do místních ekonomických vazeb. Představu o finančních relacích nové existence si vystěhovalci mohli udělat ještě před odjezdem z Židovských listů, kde kromě zkušeností prvních osadníků byl zveřejněn např. rozpočet nákladů na pořízení malé provozovny elektroinstalatéra.⁴²

Pomocnou ruku nováčkům často podali i starousedlíci sdružení v Československém kroužku, který významně rozšířil svou členskou základnu i činnost. Kromě příležitostných oslav, přednášek, pěveckých a hudebních večerů, sportovních utkání ve fotbalu a tenisu existovalo i české vysílání v místním britském rozhlasu, půjčovna knih

³⁹ HUTCHISON, Laura. *Tracking the Chinese Schindler. A new exhibition unveils the man behind the legendary WWII savior of the Jews*. In: City Weekend [Shanghai], 2001, September 13-26, s. 8-12.

⁴⁰ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 258.

⁴¹ Tamtéž, s. 249-250; BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 80-81, 111-112.

⁴² *Rozpočet instalačního závodu v Šanghaji*. Jüdisches Nachrichtenblatt/Židovské listy 10. 2. 1941, č. 2, s. 7. Rozpočet zahrnoval platby za nájem kanceláře a bytu, poplatky za telefon, jídlo, jízdné apod., včetně mzdových a daňových podmínek. Měsíční náklady na živobytí a na provoz kanceláře činily 355 a 360 šanghajských dolarů, přičemž kurs místního dolaru vůči protektorátní koruně byl 2:1.

nebo odbor pro sociální výpomoc. Kroužek si pronajal ve francouzské koncesi vilu, označil ji československou vlajkou a zřídil tam též ubytovnu a vývařovnu. Idylu vzorného soužití krajanů však stále více kalily neshody mezi stoupenci bývalého velvyslance Šeby a jeho odpůrci, mezi starousedlíky a nově příchozími, mezi držiteli předmnichovských a protektorátních pasů, a posléze i mezi židy a příslušníky ostatních národností.⁴³

Šanghajské osudy židů z Ostravska

Mezi asi padesáti dosud zjištěnými vystěhovalci z Ostravska, jež chápeme v širším územním rozsahu předválečné ostravské židovské obce, převažovali židé původem nebo předválečnou příslušností přímo z Ostravy. Například Egon Frank byl synem ostravského obchodníka a spolumajitele továrny na rybí konzervy Hausner a spol. Josefa Franka a snažil se jít v jeho stopách. Po vystudování obchodní akademie v Olomouci získával šest let praktické zkušenosti v oboru v Holandsku, po návratu byl od roku 1929 společníkem továrny na rybí konzervy HAWE v Moravské Ostravě. V roce 1934 se tu oženil s Evou Badnerovou, která žila u svého strýce Rubína Abrahamera, známého obchodníka oděvy na Těšínské ulici. Eva chodila do českých škol v Ostravě a vyučila se švadlenou, aktivně působila ve spolku Makkabi a spolku židovských dívek Young Wizo, ale též v Sokole a tenisovém klubu. Záhy po začátku války, 25. září 1939, odvezlo gestapo Egona Franka spolu s dalšími muži z Ostravy do Krakova a Sandoměře, kde bylo internováno několik set Čechoslováků. Po přemístění do jiného tábora v Krakově se za několik týdnů dostal zpátky domů a odjel do Prahy, odkud se oběma manželům podařilo 29. dubna 1940 odjet do Šanghaje. Dorazili tam 6. června 1940 a oba se hned zapojili do Československého kroužku. Ostravští příbuzní Evy Frankové, strýc Abrahamer s manželkou, zahynuli v koncentračním táboře. Když se po válce Egon Frank snažil zjistit osud svého konta u Sporobanky, obdržel odpověď, že jeho účet byl zrušen a převeden na firmu, v níž německý komisař Pavel vše „vydisponoval“.⁴⁴

Ostravská rodačka Stella Reichová vystudovala židovskou obecnou školu a české gymnázium v Moravské Ostravě. Stačila ještě absolvovat osm semestrů medicíny na Karlově univerzitě v Praze, než přišli nacisté. V roce 1940 odjela přes Itálii do Číny; do Šanghaje dorazila v květnu, když si cestou v Bombaji vyměnila na konzulátu protektorátní pas za československý. Pokračovala pak ve studiu na šanghajské

⁴³ BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 112; KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 252, 254.

⁴⁴ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

univerzitě Aurora a stala se lékařkou.⁴⁵ Složitě životní osudy měla ostravská středoškolská profesorka Irma Thiebergerová. Její otec byl pekařem v Zubrohlavech a Bobrově na Slovensku, takže chodila do slovenské a židovské obecní školy, do německého gymnázia a nakonec vystudovala ve Vídni. Od roku 1915 začala učit na německém reformovaném dívčím reálném gymnáziu v Moravské Ostravě, bydlela na Matiční ulici. Hlásila se k židovské národnosti, ale byla též aktivní členkou Klubu českých turistů. Byla známou ostravskou osobností, vyučovala tu po čtvrt století, od roku 1928 jako definitivní státní profesorka. V rámci protizidovských opatření jí 4. února 1939 Zemská školní rada v Brně udělila trvalou dovolenou a hned po okupaci byl její služební poměr ukončen. Podařilo se jí pak emigrovat do Šanghaje, kde už pobývala její sestra. Stala se členkou Československého kroužku. Všichni sourozenci jejího otce i matky, kteří zůstali doma, byli deportováni do Polska a už nevrátili.⁴⁶

Arnošt Bedřich Fleischer sice pocházel z Vídně a žil na Slovensku, stejně jako jeho žena Gizela Juliana Fleischerová, ale před válkou byl ředitelem ostravského hotelu Palace. Hned po příchodu nacistů do města oba v noci na 15. března 1939 uprchli do Prahy, odkud prostřednictvím Stopfordovy nadace odcestovali na německé pasy 17. března 1939 do Marseille a dál do Šanghaje. Cestou jim ukradli kufřík s doklady, přesto dorazili do cíle a přihlásili se u československé mise. Fleischerův otec Antonín Ludvík zemřel v Terezíně, bratři Fritz, Felix a Josef šli z Terezína do Osvětimi a všichni zahynuli.⁴⁷

Artur Adler s manželkou Hildou měli v Ostravě na Těšínské ulici obchod s potřebami pro zubní lékaře. Když 1. září 1939 ostravské gestapo využilo útoku na Polsko, aby pochytilo židovské muže a vyhnalo je přes frontovou linii pryč z města, uprchli v noci jen s kufříkem v rukou do Prahy. Na odjezd do Šanghaje čekali do března 1941. Artur Adler však v Šanghaji onemocněl a 26. září 1942 tam zemřel.⁴⁸ Brusič drahokamů a obchodník David Apotheker žil s otcem Lazárem v Moravské Ostravě, působil tu i v Klubu čs. turistů. Krátce po začátku války uprchl do Polska a podařilo se mu dostat přes Rusko až do Šanghaje, kde vstoupil do Čs. kroužku.⁴⁹ Ostravský rodák JUDr. Heřman Klein měl sice německé školy, ale sžil se s českým prostředím. Pracoval

---

⁴⁵ AMZV, ZÚ Čína, k. 11.

⁴⁶ AMZV, ZÚ Čína, k. 13.

⁴⁷ AMZV, ZÚ Čína, k. 8; NA, MPSP, i.č. 960.

⁴⁸ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁴⁹ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

před válkou jako advokát a v srpnu 1939 se oženil Lilly Běhalovou, v dubnu 1940 se jim podařilo odjet do Šanghaje.⁵⁰ Jiný ostravský advokát, JUDr. Bedřich Pressburger, přijel do Šanghaje 15. června 1941 společně se svou ženou Helou, dentistickou asistentkou.⁵¹ Úředník Bedřich Rosauer a jeho žena Gertruda pocházeli z Vídně, ale před válkou žili v Ostravě. Jejich syn Pavel tu chodil do českého reálného gymnázia, i když se hlásili k národnosti židovské. V roce 1940 odjeli do Šanghaje, kde Bedřich Rosauer pracoval jako soukromý úředník a dokonce tu založil český sportovní klub S. K. Slavia. Jeho druhý syn Tomáš navštěvoval místní židovskou školu Kadoori s vyučovací řečí anglickou a byl členem českého chlapeckého oddílu skautů.⁵² Holič Ludvík Jeřábek z Hrabové u Ostravy přijel do Šanghaje na protektorátní pas z roku 1939, který si zde 2. března 1940 nechal prodloužit.⁵³ V Ostravě žil před válkou úředník firmy Baťa Jaroslav Flusser, jeho žena Kateřina byla deportována do koncentračního tábora a zahynula.⁵⁴

V kartotéce Stopfordovy nadace lze najít ještě další ostravské emigranty. Rodák z Moravské Ostravy František Schmied složil k cestě do Číny obnos 26 tisíc korun, zaplatil dávku tři tisíce korun a měl odcestovat 24. března 1939. MUDr. Bedřich Rado ze Slezské Ostravy žil s manželkou Margit ve Zlíně a měli pasy vydané k cestě do Číny už v prosinci 1938. Do Šanghaje skutečně dorazili, ale záhy pokračovali v cestě do čínského města Wenchou, kde se chtěl dr. Rado usadit jako lékař.⁵⁵ Podobně jako on se někteří emigranti v Šanghaji moc dlouho nezdrželi. Např. stavební inženýr z Ostravy Pavel Thorz odešel spolu se dvěma kolegy inženýry za prací do Indie. Celkem tři ostravští rodáci vstoupili v létě roku 1941 do vznikající československé armády v zahraničí. Nábor probíhal s pomocí britského generálního konzulátu a nakonec bylo vybráno 22 svobodných mladých mužů schopných vojenské služby. Byli mezi nimi bratři Salamon a Jindřich Jakub Apfelbaumovi a optik František Benedikt. Dostali se do první 12-členné skupiny, která odjela 7. září 1941 lodí ze Šanghaje do Singapur, kde čekali na přepravu do Anglie nebo na Střední východ.⁵⁶ O rok později, 17. srpna 1942, byla ze Šanghaje evakuována do Anglie skupina 18 osob, v níž byla i Rivka Apfelbaumová z Ostravy,

---

⁵⁰ AMZV, ZÚ Čína, k. 10.

⁵¹ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 262.

⁵² AMZV, ZÚ Čína, k. 11.

⁵³ AMZV, ZÚ Čína, k. 9.

⁵⁴ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁵⁵ NA, MPSP, i. č. 960; KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 260.

⁵⁶ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 251; AMZV, ZÚ Čína, k. 16.

patrně sestra zmíněných dobrovolníků.⁵⁷ František Benedikt sloužil jako radista v 311. čs. bombardovací peruti a zahynul při nehodě letadla 4. 12. 1944 ve Skotsku.⁵⁸

Další emigranti pocházeli z různých koutů Ostravska. Arnoštka Bartlová z Karviné se v únoru 1939 provdala v Praze za německého žida Finkelgrüna a když v červnu 1940 dostali německý pas, odjeli do Šanghaje. Unikla tak osudu své matky, jež byla deportována do koncentračního tábora. V Šanghaji se jí 9. března 1942 narodil syn Petr, ale manžel tu 29. července 1943 zemřel. Živila se pak jako obchodnice.⁵⁹ Obchodník Mořic Gregor se narodil v Paskově u Místku, ale působil v Brně, kde byl už v březnu 1939 zatčen gestapem a vězněn na Špilberku. Po mnoha útrapách byl v květnu 1940 propuštěn pro nemoc. Protože byt i majetek mu zabavili, odešel do Prahy. Jeho žena Regina byla v prosinci 1939 rovněž zatčena a šest týdnů vězněna. V Praze se nakonec 8. listopadu 1940 dočkali odjezdu do Šanghaje, kam dorazili i s dcerou Luisou Alžbětou.⁶⁰ Obchodník Pavel Bellak a jeho žena Ema pocházeli z Opavy.⁶¹ Gabriela Ertlerová z Frýdku měla české školy, ale provdala se za Němce Bernharda Ertlera. Žili v Lipníku a od roku 1912 ve Vídni. Po manželově smrti a po záboru Rakouska odešla do Bratislavy, ale jako židovka příslušná do Lipníku nad Bečvou se rozhodla raději emigrovat.⁶²

Z početné židovské komunity v Lipníku nad Bečvou pocházelo ještě několik emigrantů. Ing. Julius Fried se ženou Frídou žili před válkou v Lipníku, Olomouci a Vídni, kde měli obchodní dům Kann a Fried. Po záboru Rakouska odešli do Brna, kde čekali na odchod do emigrace. K odchodu využili pomoci Stopfordovy nadace, na jejich kartě je poznámka: „*Dar K 14 000 zaplacen dne 24. 8. 1939.*“ Hned po příjezdu do Šanghaje si ing. Fried vyměnil protektorátní pas za československý a vstoupil do Československého kroužku. Když jeho otec v Lipníku v roce 1940 zemřel, zabavily úřady jejich rodinný dům, a bratr byl deportován do koncentračního tábora, kde zahynul. Přežila jen dcera Eva, která v roce 1939 emigrovala do Anglie a po válce se vrátila domů.⁶³ Do Lipníku

⁵⁷ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 260, 261.

⁵⁸ Je pohřben na hřbitově v St. Duthus v Tainu, posmrtně byl povýšen z hodnosti rotného na podplukovníka Čs. armády. Viz VÁŇA, J., SIGMUND, J., PADIOR, E. *Příslušníci československého letectva v RAF*. Praha 1999, s. 18; LOUCKÝ, F. *Mnozí nedoletěli*. Praha 1989, s. 55 (zde je foto F. Benedikta a náhrobku na hřbitově).

⁵⁹ AMZV, ZÚ Čína, k. 8. V seznamu československých emigrantů J. Kuděly není uvedena, nezaznamenal ani úmrtí jejího manžela či narození syna, možná proto, že přijeli na německý pas. Před válkou však byla občankou ČSR a po válce usilovala o návrat domů.

⁶⁰ AMZV, ZÚ Čína, k. 9.

⁶¹ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 265.

⁶² AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁶³ AMZV, ZÚ Čína, k. 8; NA, MPSP, i. č. 960.

příslušela též rodina bankovního úředníka Arnošta Haase (žena Helena, syn Petr), která po příjezdu do Šanghaje využila pomoci Jointu,⁶⁴ dále Berta Haasová, která přijela do Šanghaje už v říjnu 1939 a vdala se tu v roce 1943 za Kurta Blankensteina, židovského uprchlíka z Německa,⁶⁵ nebo rodina advokáta JUDr. Arnošta Taubera (žena Zita).⁶⁶

Okresní soud v Lipníku nad Bečvou vyřizoval pozůstalost Arnošta Grünbergera, který 20. ledna 1941 v Šanghaji náhle zemřel na infekci. Přestože údajně vlastnil doma nějaké nemovitosti, v Šanghaji nezanechal žádný majetek, jen šatstvo a prádlo, které se musely prodat ke krytí výdajů na pohřeb.⁶⁷ Lipnický rodák Bruno Bellak, továrník z Brna, odjel do Šanghaje 8. dubna 1940.⁶⁸

V kartotéce Stopfordovy nadace je uvedeno několik vystěhovalců do Šanghaje, jejichž jména však v seznamech československých emigrantů pořízených za války přímo ve městě chybí, což ale jejich pobyt v Šanghaji nemusí zpochybňovat. Např. Otto Hirsch z Valašského Meziříčí zaplatil dar ve výši 14 tisíc korun už 16. srpna 1939, stejně jako vstupní poplatek sto liber, a na kartě má poznámku „*Odcestovati co nejdříve*“. Podobně Dr. Edwin Weissberger, rodák z Těšína, který žil s manželkou Edith v Žilině a vlastnil říšskoněmecký pas vydaný ve Vídni 14. září 1938 i vízum do Číny, měl už od února 1939 zaplacenou dávku 12 857 korun i náklady na cestu ve výši 42 857 korun.⁶⁹ Naproti tomu účastníci hromadného transportu do Číny ze 30. dubna 1939, kteří také řádně zaplatili výjezdní poplatky, tam ale vůbec neodjeli a směřovali jinam, zřejmě do Palestiny.⁷⁰

---

⁶⁴ NA, ZÚ Čína, k. 9.

⁶⁵ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 269.

⁶⁶ AMZV, ZÚ Čína, k. 10.

⁶⁷ AMZV, ZÚ Čína, k. 12.

⁶⁸ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 265.

⁶⁹ NA, MPSP, i.č. 960; blíže o O. Hirschovi viz BALETKA, L. *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, s. 117-118.

⁷⁰ NA, MPSP, k. 161. I mezi nimi bylo hodně osob z Ostravska: úředník Dr. Jakob Voldán (nar. 19. 12. 1912 v Mor. Ostravě), Kateřina Voldánová (nar. 7. 11. 1913 v Mor. Ostravě), student Ervín Voldán (nar. 21. 3. 1920 v Mor. Ostravě), krejčí Hugo Huttmann (nar. 14. 4. 1909 ve Vítkovicích), zaměstnanec Oskar Huttmann (nar. 15. 2. 1908 ve Vítkovicích), obchodník Jan Aufricht (nar. 28. 10. 1900 v Mor. Ostravě), obchodník Valtr Aufricht (nar. 20. 2. 1895 v Mor. Ostravě), Eliška Aufrichtová (nar. 1. 4. 1900 v Mor. Ostravě), úředník Leopold Klein (nar. 17. 3. 1897 v Mor. Ostravě), student Kurt Pratzner (nar. 2. 4. 1921 v Opavě), obchodník Dr. Erich Seiler (nar. 28. 2. 1906 v Opavě) a skupina osob bydlících před odjezdem v Moravské Ostravě na Strassmannově ulici č. 8 u J. Horna – Abraham Forscher (nar. 12. 9. 1872 v Tymbarku), Feigel Forscherová (nar. 7. 4. 1869 v Tymbarku), Ferdinand Forscher (nar. 18. 7. 1903 v Tymbarku), knihař Salomon Forscher (nar. 12. 11. 1911 v Zábřehu), Berta Szyfrowiczová (nar. 6. 8. 1898 v Tymbarku) a krejčová Tereza Grausteinová (nar. 8. 2. 1909 v Karvině). Do transportu se původně přihlásily též osoby, jejichž jména byla nakonec vyškrtána – Bedřich Gross a Artur Apfel z Moravské Ostravy, Josef Faust a Moric Gutter z Českého Těšína, Josef Kassler z Fryštátu. Podle sdělení L. Salomonovičové se do emigrace v Palestině dostal např. Hanuš Aufricht, rodina Voldánových a Forscherových. Potvrdila to i dcera Salomona Forschera z Londýna, členka Židovské obce v Kingstonu, kde je dnes uložena původní tóra Židovské obce z Ostravy.

Našli bychom ještě mnohá jiná jména spojující Ostravsko se Šanghají, jež se ale židovské emigrace přímo netýkají. Například Josef A. Luley z Příbora sloužil na konzulátu v Bombaji v době po březnu 1939, kdy konzulát vystavoval uprchlíkům náhradní československé pasy místo protektorátních. Později byl jmenován konzulem v Singapuru s pravomocí pro Čínu a organizoval evakuaci československých občanů před japonskou hrozbou. Jiný diplomat, Antonín Volný z Klokočova u Příbora, nastoupil po zrušení vyslanectví v Tokiu k Baťově firmě v Kanadě a jako její zástupce přijel v roce 1941 do Šanghaje. Na zpáteční cestě vstoupil jako dobrovolník do armády USA a byl zajat Japonci na Filipínách. Když v roce 1944 převáželi Japonci zajatce na Tchaj-wan, byla jejich loď zasažena americkým torpédem a Volný na následky těžkého zranění zemřel.⁷¹ Úředníkem Baťovy firmy byl též Antonín Alfred Fischer z Krnova, který pocházel z česko-německých rodičů a hlásil se k národnosti německé. V roce 1936 byl vyslán do Singapuru a po záboru Sudet ho německý konzulát vyzval, aby přijal říšskoněmecký pas. Pod hrozbou perzekuce své české matky v Krnově tak učinil, a hned na začátku války byl jako Němec internován Angličany. Propustili ho až po sedmi měsících když prokázal, že je původem Čechoslovák. Zbytek války strávil v Šanghaji.⁷² Podobně pestrý osud měl Dr. Jindřich Fillunger, rodák z Orlové, syn ústředního ředitele Vítkovického horního a hutního těžířstva. Od roku 1929 pracoval v exportním oddělení Vítkovických železáren a zprostředkoval významné dodávky mostů a kotlů do Číny a Japonska. Ač po otci Němec, po příchodu nacistů pomáhal českým spolupracovníkům v nákupním oddělení Zbrojovky. V březnu 1941 byl Zbrojovkou vyslán na kontrolu Škodových závodů v Číně, jež údajně ochránil před německými zásahy a podporoval též české emigranty v Šanghaji.⁷³

Japonská okupace a zřízení ghetta

Šanghajský bankéř V. J. Taussig, který zpravodajsky pracoval pro exilovou vládu v Londýně, odeslal 8. listopadu 1941 generálu Ingrovi pravidelné hlášení. Zmiňoval v něm, že se tu už „všeobecně očekává, že nejdéle do šesti týdnů dojde ku srážce mezi Japonskem a Spojenými státy a tím i s ostatními spojenci.“⁷⁴ A skutečně, japonský útok na Pearl Harbor přišel už 7. prosince a druhý den ráno Japonci přepadli i mezinárodní

⁷¹ LANGER, Václav. *Zahraniční odboj 1939-1945. Občané z Kopřivnice, Příbora a Štramberka*. Kopřivnice 1995, s. 49-50, 57.

⁷² AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁷³ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁷⁴ AMZV, ZÚ Čína, k. 16

koncese v Šanghaji. Britská loď v přístavu byla po krátkém boji potopena, americká se vzdala. Šanghajský dobrovolnický sbor, který tvořilo asi 1200 jen chabě vycvičených a vyzbrojených civilistů, včetně 72 Čechoslováků, se ani nepostavil na odpor. Okupace tedy nezpůsobila ztráty na životech a navenek se projevila zprvu jen tím, že Japonci začali evidovat všechny Brity a Američany, s nimiž byli ve válce. I když československá vláda v Londýně rovněž vyhlásila 9. prosince Japonsku válku a 16. prosince to znovu potvrdila, japonská vláda tento krok odmítla vzít na vědomí s odůvodněním, že státy jako Polsko, Řecko, Jugoslávie či ČSR už neexistují, takže ani nemohou být ve válce. Přesto ale japonské úřady paradoxně uznaly platnost starých československých pasů, když na jejich základě a po ověření u Československého kroužku vydávaly československým emigrantům propustky pro pohyb mimo uzavřené hranice mezinárodních koncesí. Privilegia cizinců sice padla, ale žádostem německých úřadů o vydání uprchlíků z říšských území Japonci naštěstí nevyhověli. Postupně však převzali banky a další podniky do svých rukou. Hospodářský život ve městě se výrazně zhoršil, objevil se nedostatek životních potřeb a ceny prudce vzrostly.⁷⁵

Na nátlak německých úřadů nakonec Japonci přistoupili k „řešení“ židovské otázky. Odmítli sice plán šéfa tokijské pobočky gestapa plukovníka Meisingera na zřízení koncentračního vyhlazovacího tábora v Šanghaji,⁷⁶ ale rozhodli přesunout asi 10 tisíc židů z koncesí do segregovaného území ve čtvrti Hongkew, kde již bylo přes 12 tisíc uprchlíků. Kromě nich zde žilo též mnoho Číňanů, kteří odtud odmítli odejít a zůstali se židy v přeplněné čtvrti, na rozdíl od nich ale nebyli vystaveni diskriminaci. Židé totiž obdrželi průkazy se žlutým pruhem a s otisky prstů, bez zvláštního povolení japonských úřadů nesměli opustit hranice ghetta. To mělo rozlohu asi dvou a půl kilometru čtverečního a i když nebylo ohraničeno ploty ani dráty, hlídala je zvláštní civilní stráž a japonští vojáci. Nebyly sice zaznamenány žádné násilné činy Japonců, mnozí židé však okusili japonské věznice za různé přestupky, např. za nedovolené opuštění ghetta. Životní podmínky v ghettu byly sice svízelné, nedostatek potravin, léků a hygienických potřeb zvyšoval nemocnost a úmrtnost, avšak díky pomoci mezinárodních organizací

---

⁷⁵ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 251-253; BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 81.

⁷⁶ *The Jews...*, c. d., s. 23 a 34; VÁMOS, P. „*Home Afar...*“, c. d., s. 6. Josefu Meisingerovi se říkalo „Varšavský řezník“, protože byl zodpovědný za smrt několika tisíc Poláků v roce 1939, kdy byl velitelem bezpečnostní policie a SD ve Varšavě. Byl v Polsku v roce 1948 odsouzen k trestu smrti a popraven. Viz též GRÜNBERG, Karol. *SS. Hitlerova černá garda*. Praha 1981, s. 193.

zde byla situace mnohem lepší než v čínských čtvrtích města, trpících epidemiemi a hladem.⁷⁷

Umístění do ghetta postihlo asi 250 československých židů. Začal se o ně starat nově utvořený Pracovní výbor, který ve spolupráci s Československým kroužkem jim pomáhal zvláště s ubytováním a stravováním. Podařilo se pronajmout dva penziony pro asi sto přesídlenců na tehdejší Chusan Road č. 41 a 43, ostatní bydleli v nájemných bytech, které si sami vyhledali.⁷⁸ Českoslovenští židé se tak vyhnuli potížím hromadných ubytoven, které v ghettu nebyly žádnou výjimkou. Oba zmíněné penziony dodnes slouží jako obytné domy. Z rušné ulice je vidět jen reklamy a výkladní skříně obchodů. Teprve nenápadným průchodem mezi domy lze projít až do pavlačového dvora, tmavého a stísněného, s uličkami plnými trubek a kanálů se splašky, do nichž ústí pár oken zadního traktu budovy. Hygienické podmínky sotva snesou srovnání s našimi standardy a tenkrát to bylo jistě mnohem svízelnější. Chusan Road přitom patřila k nejméně výstavnějším částem čtvrti Hongkew, pro četné kavárny a obchody v evropském stylu se jí dokonce přezdívalo „Malá Vídeň“. Nedaleko odtud se nacházejí všechna významná místa ghetta – židovská synagoga Ohel Moische postavená v roce 1927, židovská nemocnice, židovský klub, židovská škola, park Wayside (dnes Huoshan Park), který sloužil jako shromaždiště židů, s pamětní deskou připomínající historii ghetta aj.

V červenci 1944 se po roztržce s vedením Československého kroužku z výboru vytvořilo samostatné sdružení československých židů, povinně zahrnující všechny krajany žijící v ghettu. I když bohužel nemáme k dispozici přímá svědectví či vzpomínky československých občanů o poměrech v ghettu, z jiných dokladů známe alespoň několik zmínek o osudu ostravských emigrantů. Např. David Apotheker strávil po příchodu Japonců asi tři týdny ve vazební cele, Arnošt B. Fleischer se jako osoba bez státní příslušnosti musel co tři měsíce hlásit na policii a nesměl opustit Šanghaj. Většina rodin se dostala do ghetta, jak dokládají záznamy o Gregorových, Friedových, Rosauerových, o Irmě Thiebergerové, Evě Frankové, Hildě Adlerové aj.⁷⁹ Ghetto bylo obvykle označováno jako „segregace“, např. o J. Friedovi se uvádí, že musel žít přes dva roky „v segregacním území v Šanghaji, kam byl nucen se odstěhovat v důsledku japonské proklamace.“⁸⁰

⁷⁷ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 253.

⁷⁸ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 254.

⁷⁹ AMZV, ZÚ Čína, k. 8, 9, 11, 13.

⁸⁰ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

Zmíněná „Proklamace týkající se omezení bydliště a obchodu uprchlíků bez státního občanství“, zveřejněná v ŧanghajském tisku 18. února 1943, s odvoláním na vojenskou nutnost přesně vymezila ulice ve čtvrti Hongkew, které měly tvořit hranice zřizovaného ghetta. Za uprchlíky bez státního občanství prohlásila ty, „kteří přijeli do ŧanghaje od [roku] 1937 z Německa (včetně bývalého Rakouska, Československa), Maďarska, bývalého Polska, Litvy, Lotyšska a Estonska, atd., a kteří nyní nemají státní příslušnost.“⁸¹ Je zajímavé, že slovo „žid“ nebo „ghetto“ se v proklamaci vůbec neobjevilo, ačkoliv opatření bylo namířeno především proti židům, zbaveným nacisty státní příslušnosti. ŧanghajské ghetto existovalo až do konce války, přečkalo i kapitulaci Japonska a definitivně bylo zrušeno 3. září 1945 poté, co po odchodu Japonců vstoupila do města Čankajškova vojska. Po celou dobu války byla ŧanghaj ušetřena válečných bojů, paradoxně až na samém jejím konci, 17. července 1945, způsobil útok amerických bombardérů na radiostanici a vojenské sklady v segregovaném území smrt několika set Číňanů a 31 uprchlíků z Evropy.⁸²

Znovu do světa nebo domů?

I když segregační předpisy byly ihned zrušeny, mnozí židé v ghettu zůstali, protože neměli prostředky na pořízení bytu v bývalých koncesích. Avšak i naděje na oživení někdejší slávy koncesí záhy pominula, protože čínské úřady jejich exteritoriální status zrušený Japonci už neobnovily a dávaly stále jasněji najevo, že tu cizí kapitál nebude vítán. Nezbývalo, než pomýšlet na odchod.

Pro mnohé z emigrantů to nebylo nijak jednoduché, protože museli sehnat nejen prostředky na cestu, ale především získat i nové doklady, a to obvykle trvalo velmi dlouho. Většina z nich měla neplatné pasy protektorátní nebo i říšskoněmecké, či prozatímní pasy vystavené konzulátem v Bombaji. Ted' museli o vydání pasů požádat československé velvyslanectví, které se počátkem roku 1946 přestěhovalo do Nankingu a vyřizováním konzulárních záležitostí v ŧanghaji pověřilo předsedu Československého kroužku Jaroslava Štěpána. Ten byl oprávněn vydávat potvrzení o občanské způsobilosti krajanů a o jejich chování v době války, avšak využíval tohoto práva k vyřizování sporů mezi starousedlíky a válečnými emigranty, převážně židovskými.⁸³ Podle pokynů

⁸¹ AMZV, ZÚ Čína, k. 16.

⁸² VÁMOS, P. „Home Afar“..., c. d., s. 7. Mezi obětmi náletu bylo údajně 7 židů z Polska, ztráty uprchlíků z Československa nebyly zaznamenány.

⁸³ BAKEŠOVÁ, I. Čína..., c. d., s. 106, 113.

Ministerstva zahraničních věcí se repatriace československých občanů neměla týkat Němců a Maďarů, pokud nebyli předválečnými antifašisty, politickými vězni nacistů či účastníky odboje. Kromě své národnosti museli repatrianti prokázat i národní spolehlivost svou i své rodiny, mj. též potvrzením o účasti v národním odboji a zapojení do činnosti československých spolků.⁸⁴ A tady se otevíraly možnosti pro vyřizování osobních účtů a nevraživostí, neboť zatímco členství v Československém kroužku bylo posuzováno jako účast v odboji, členství v židovské organizaci vytvořené v ghettu zpochybňovalo podle vedení kroužku loajalitu židů vůči československému státu.⁸⁵

Poměry v krajské komunitě ovlivňovaly rozhodování o návratu emigrantů podobně negativně jako přístup domácích úřadů k ověřování jejich národní spolehlivosti. I když jako židé svou vlast opustili v bezprostředním ohrožení života a jejich příbuzní byli povražděni, i když je i v Šanghaji zavřeli do ghetta, pro československé úředníky to mnohdy byli Němci bez práva na návrat. Tak např. ostravská profesorka Irma Thiebergerová, která se už před válkou hlásila k židovství, i když učila na německé škole, marně žádala o zachování československého občanství. Ústřední národní výbor v Ostravě jí v dubnu 1949 sdělil, že Ministerstvo vnitra její žádosti nevyhovělo, protože nesplňuje podmínky § 2 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 33 ze 2. 8. 1945 – „*neúčastnila se činně boje za osvobození ČSR ani netrpěla pod nacistickým či fašistickým terorem*“.⁸⁶ Nezbyvalo jí, než požádat o vystěhování do Sydney v Austrálii. Stejným směrem odešli mnozí další židé z Ostravska – Hilda Adlerová (do Melbourne), Mořic Gregor s rodinou (odjeli 24. prosince 1946), Bedřich Rosauer s rodinou (odjeli v červenci 1946), Stella Reichová. Hilda Kulková našla útočiště na Novém Zélandu. Rodina Arnošta Haase směřovala do USA, Heřman a Lilly Kleinovi odjeli přes USA ke strýci do Mexika.⁸⁷ Jaroslav Flusser nevydržel hádky a osočování mezi krajanů a spáchal 26. října 1945 přímo v kanceláři Československého kroužku sebevraždu, když předtím obvinil vedení kroužku ze své smrti.⁸⁸ Ještě větší potíže než židé měli skuteční českoslovenští Němci. Hrozila jim deportace do Německa na základě listin, sestavovaných čínskými úřady společně s americkými vojenskými činiteli. Dr. Jindřich Fillunger měl odjet v červnu 1946, ale po intervenci československého

⁸⁴ AMZV, ZÚ Čína, k. 16, Pokyny pro repatriaci ze 22. 6. 1945.

⁸⁵ KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 255-258. Na „černou listinu“ 15 málo loajálních krajanů zařadil J. Štěpán i tři emigranty z Ostravska – dr. B. Pressburgera, ing. J. Frieda a dr. A. Taubera.

⁸⁶ AMZV, ZÚ Čína, k. 13.

⁸⁷ AMZV, ZÚ Čína, k. 8, 9, 10, 11, 13.

⁸⁸ AMZV, ZÚ Čína, k. 8. Byl pohřben na židovském hřbitově na Columbia Road, nová část, řada 28, hrob č. 6.

velvyslanectví byl z transportu vyreklamován a v srpnu 1946 byl opět jmenován oficiálním zástupcem Vítkovických železáren pro Čínu. Už v prosinci byl však znovu zařazen na listinu Němců určených k deportaci a musel se ukrýt u čínských přátel v okolí Nankingu. Domníval se, že za jeho šikanou stojí konkurence cizích firem, které se chtějí zbavit úspěšného obchodníka, ale skutečnost byla asi prozaičtější: samo vedení Čs. kroužku ohlásilo úřadům, že byl nacistou.⁸⁹

Jen asi čtvrtina emigrantů (tedy asi 80 osob) se rozhodla vrátit do Československa, ale zdaleka ne všem se to kvůli zmíněným těžkostem nakonec podařilo. Pokyny pro repatriaci navíc stanovily, že „*repatriační výlohy jdou zásadně na náklad přestěhovalců*“. Pozdější návrh státní půjčky na repatriaci vláda zamítla, takže někteří emigranti využívali pomoci mezinárodní organizace uprchlíků IRO, organizace UNRRA (s ní byla např. repatriována v únoru 1946 Gabriela Ertlerová, nebo v prosinci 1946 David Apotheker) apod.⁹⁰ Nedochoval se bohužel soupis všech repatriantů. Patřila nim též Arnoštka Finkelgrünová se synem, kteří se měli vrátit přes Vladivostok a SSSR.⁹¹ Ing. Julius Fried uvedl v žádosti, že on ani jeho žena Frída se nikdy nehlásili k národnosti německé, nýbrž vždy k židovské; Ministerstvo vnitra však zjistilo, že v roce 1930 se při sčítání lidu v Olomouci jeho žena přihlásila jako Němka. Přesto se nakonec oběma podařilo péčí UNRRA dosáhnout repatriace, francouzskou lodí Felix Roussel se v dubnu 1947 přes Suez a Marseille dostali domů.⁹² Eva Franková sice po válce začala pracovat u americké vojenské správy v Šanghaji, ale chtěla se vrátit. Ústřední národní výbor v Ostravě jí vystavil osvědčení o státním občanství a požadoval za to po konzulátu úhradu ve výši 100 korun. Franková ji uhradila protihodnotou dvou amerických dolarů a mohla se vystěhovat. Její nyní už s ní rozloučený manžel Egon Frank se vrátil domů lodí Marine Angel, jež vyjela ze Šanghaje 17. července 1946.⁹³ Do Ostravy se vrátil i MUDr. Bedřich Radó.⁹⁴

Mezitím se v Číně rozhořela (od léta 1946) další občanská válka. V dubnu 1949 dobyla komunistická vojska bez boje Šanghaj, když místní honorace zaplatila ustupující kuomintangské armádě výkupné za vyklizení města. Československo sice jako jedna

---

⁸⁹ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁹⁰ BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 113; AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁹¹ AMZV, ZÚ Čína, k. 8.

⁹² AMZV, ZÚ Čína, k. 8, 16.

⁹³ AMZV, ZÚ Čína, k. 8, 16.

⁹⁴ Zemřel 19. 6. 1961 v Ostravě-Porubě a je pohřben na židovském hřbitově ve Slezské Ostravě. Za sdělení děkuji L. Salomonovičové.

z prvních zemí uznalo Čínskou lidovou republiku, vyhlášenou 1. října 1949, ale nová vláda ohlásila, že nemůže brát ohled na životní styl cizinců, které je zapotřebí evakuovat. Koncem roku 1949 žilo v Šanghaji ještě asi 70 československých občanů, ale o pár let později už jich v celé Číně zůstaly jen sotva dvě desítky, většinou na severu v Charbinu.⁹⁵

Po krátkém období především hospodářských kontaktů v padesátých letech veškeré styky mezi Čínou a Československem nadlouho ustaly. Až koncem osmdesátých let se k nám začali vracet čínští studenti a dnes čínská migrace k nám patří k těm nejdravějším. Ale i český návrat do Číny je stále viditelnější. V Šanghaji jsou opět stovky Čechů, zdejší Český a Slovenský klub založený v roce 2005 má přes osmdesát členů a stále roste. Mezi podniky, které opět pronikají na čínský trh, nechybí tradiční Škodovky ani Vítkovice, ale objevilo se i hodně nových firem (např. Agrofert, Koh-i-noor, Linet, Evector-Aerotechnik aj.). Češi se v Šanghaji prosazují v řadě profesí – architekti Jan a Ivana Bendovi staví moderní mrakodrapy, podnikatelka Gabriela Khynová pořádá zábavné akce, působí zde české překladatelské společnosti, finanční skupina PPF atd.⁹⁶ Mimořádně rostou turistické styky a trend nebyvalého rozvoje vzájemné spolupráce je stále viditelnější, bez ohledu na přetrvávající rozdíly v pojetí řízení společnosti, v dodržování lidských práv a v dalších oblastech.

Dnes je Šanghaj se svými 16 miliony obyvatel⁹⁷ jedním z nejdynamičtěji se rozvíjejících měst světa a právem se pyšní tradicemi mezinárodních koncesí, které tento vývoj kdysi předznamenal. Znovu se sem vrátili i židé – jejich obec má už přes 250 členů a stále roste.⁹⁸ V obnovené synagoze Ohel Moische je dnes Pamětní síň židovských uprchlíků v Šanghaji, v níž nechybí ani doklady vztahující se k Československu. Záchrana tisíců evropských židů za druhé světové války patří k nejsvětlejším okamžikům historie nejen tohoto města.

---

⁹⁵ BAKEŠOVÁ, I. *Čína...*, c. d., s. 107, 115; KUDĚLA, J. *Českoslovenští...*, c. d., s. 259.

⁹⁶ *Češi v Číně. Asijská velmoc láká firmy i schopné jedince.* Lidové noviny 18. 7. 2006, s. 3.

⁹⁷ BARON, Kiki. *Shanghai, Hangzhou und Suzhou. Merian Reiseführer.* München 2005, s. 37.

⁹⁸ Shanghai Jewish Center viz <http://chinajewish.org>

Soupis židovských emigrantů z Ostravska v Šanghaji

1. Adler Artur, 1886, přísl. Mor. Ostrava, zemřel v Šanghaji 26. 9. 1942
2. Adlerová Hilda, 25. 7. 1897 Güsten (Německo), přísl. Mor. Ostrava
3. Adlerová Ilsa, 1921, přísl. Mor. Ostrava
4. Apfelbaum Salamon, Mor. Ostrava, odjel 7. 9. 1941 ze Šanghaje do zahr. odboje
5. Apfelbaum Jindřich Jakub, Mor. Ostrava, odjel 7. 9. 1941 ze Šanghaje do zahr. odboje
6. Apfelbaumová Rifka, Moravská Ostrava, evakuována ze Šanghaje 17. 8. 1942
7. Apotheker David, 24. 8. 1908 Bardejov, přísl. Mor. Ostrava
8. Bellak Bruno, 4. 8. 1892 Lipník nad Bečvou
9. Bellak Pavel, 1883, Opava
10. Bellaková Ema, 1892, Opava
11. Benedikt František, nar. 5. 12. 1921 Mor. Ostrava, odjel ze Šanghaje 7. 9. 1941 do zahr. odboje, zahynul jako přísl. 311. čs. bombardovací peruti 4. 12. 1944 v Británii
12. Ertlerová Gabriela, 23. 10. 1869 Frýdek, přísl. Lipník nad Bečvou
13. Finkelgrün Petr, nar. 9. 3. 1942 Šanghaj
14. Finkelgrünová Arnoštka, roz. Bartlová, 1. 7. 1913 Karviná, manžel zemřel v Šanghaji
15. Fleischer Arnošt Bedřich, 30. 9. 1891 Vídeň, ředitel hotelu Palace v Mor. Ostravě
16. Fleischerová Gizela Juliana, 10. 6. 1897 Vídeň, bydliště Mor. Ostrava
17. Flusser Jaroslav, 8. 7. 1901, Mor. Ostrava, Bohumín, zemřel v Šanghaji 26. 10. 1945
18. Frank Egon, 5. 1. 1903 Moravská Ostrava, přísl. Mor. Ostrava
19. Franková Eva, 22. 9. 1913 Krakov-Podgorec, přísl. Mor. Ostrava
20. Fried Julius, ing., 3. 5. 1887 Lipník nad Bečvou
21. Friedová Frída, 14. 3. 1896 Olomouc, přísl. Lipník nad Bečvou
22. Gregor Mořic, 31. 7. 1887 Paskov
23. Grünberger Arnošt, přísl. Lipník nad Bečvou, zemřel v Šanghaji 20. 1. 1941
24. Haas Arnošt, 17. 8. 1898 Vídeň, přísl. Lipník nad Bečvou
25. Haasová (Blankensteinová) Berta, 19. 1. 1892 Vídeň, přísl. Lipník nad Bečvou

26. Haasová Hela, 19. 12. 1905 Tarnów, přísl. Lipník nad Bečvou
27. Haas Petr, 2. 7. 1938 Vídeň, přísl. Lipník nad Bečvou
28. Hirsch Otto, 15. 3. 1918 Jeseník nad Odrou, přísl. Valašské Meziříčí
29. Jeřábek Ludvík, 19. 8. 1885 Hrabová, okres Příbor
30. Klein Heřman, Dr., 27. 8. 1904 Mor. Ostrava
31. Kleinová Lilly, roz. Běhalová, 7. 7. 1907 Praha, přísl. Mor. Ostrava
32. Kulková Hilda, 18. 5. 1913, Moravská Ostrava
33. Pressburger Bedřich, JUDr., 1907, přísl. Mor. Ostrava
34. Pressburgerová Hela, 1917, Berlín, přísl. Mor. Ostrava
35. Rado Bedřich, MUDr., 18. 4. 1908 Slezská Ostrava
36. Reichová Stella, 28. 12. 1916 Mor. Ostrava
37. Rosauer Bedřich, 19. 7. 1890 Vídeň, přísl. Mor. Ostrava
38. Rosauer Pavel, 15. 9. 1923 Vídeň, přísl. Mor. Ostrava
39. Rosauer Tomáš, 1. 4. 1930 Mor. Ostrava
40. Rosauerová Gertruda, 7. 5. 1899 Vídeň, přísl. Mor. Ostrava
41. Schmied František, 12. 3. 1915 Mor. Ostrava
42. Thiebergerová Irma, 20. 4. 1889 Suchá, přísl. Mor. Ostrava
43. Tauber Arnošt, JUDr., 14. 2. 1901 Bystřice pod Hostýnem
44. Tauberová Zita, 18. 11. 1911 Břeclav, přísl. Lipník nad Bečvou
45. Thorž Pavel, ing., 1899, Mor. Ostrava
46. Weissberger Edwin, Dr., 14. 8. 1897 Těšín

Soupis byl sestaven s využitím diplomatické korespondence uložené v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, fond Zastupitelský úřad Čína 1945-1952, karton 8-13 a 16, kartotéky tzv. Stopfordovy nadace, uložené v Národním archivu České republiky, fond Ministerstvo práce a sociální péče – Repatriace, i. č. 960, a *Seznamu československých emigrantů židovského původu v Šanghaji*, sestaveného ze dvou původních soupisů z let 1942 a 1946 a zahrnujícího celkem 356 osob (viz KUDĚLA, Jiří. *Českoslovenští židé v Šanghaji za druhé světové války*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 53, 20004, s. 265-276). Je pravděpodobné, že soupis nezachytil všechny emigranty původem z Ostravska, neboť podklady mnohdy neuvádějí místo narození a domovská příslušnost se v řadě případů nekryla s místem uváděného posledního pobytu před emigrací.